

Tuntisuunnitelma: RYHMÄILMIÖT

Koululuokka on oppilaan elämässä tärkeä ryhmä. Se on myös usein melko iso ryhmä, johon kuuluu hyvin erilaisia oppilaita eikä sen kokoonpanoon voi vaikuttaa itse. Ryhmien toiminnassa voidaan havaita erilaisia kehitysvaiheita (muodostuminen, kuohunta, normien muodostuminen, toimiva työskentely, lopetus). On tärkeää huomata, että ryhmän muuttuessa, eli esimerkiksi, kun luokkaan tulee uusi oppilas tai joku muuttaa pois, ryhmä lähtee aina uudelleen muokkautumaan. Ryhmän jäsenten välinen vuorovaikutus muodostaa kentän, joka vaikuttaa yksilöiden toimintaan ja asemaan ryhmässä.

Ryhmän jäsenille muodostuu virallisia ja epävirallisia rooleja, jotka voivat tukea ryhmän toimintaa, mutta myös haitata sitä. Samoin ryhmissä ilmenee erilaisia valtasuhteita, joista opettajan on tärkeää olla tietoinen.

Ryhmien toimintaan liittyvät siis erilaiset ryhmäilmiöt, joita on hyvä tuntea ja joita voidaan tietoisesti käsitellä myös oppilaiden kanssa. Tätä kautta voidaan ymmärtää ryhmän vaikutuksia itseen, oman toiminnan vaikutusta ryhmään ja toisaalta yhdessä lähteä kehittämään ryhmästä toimivampaa. Toimivan ryhmän perustana on toisten tunteminen ja arvostaminen sekä turvallisuuden tunne. Turvattomassa ryhmässä ihminen on "hälytystilassa", eivätkä aivojen oppimiselle, ajattelutaidoille, itsesäätelylle tai myötätunnolle oleelliset alueetkaan ole hyvin käytössä. Turvallinen ryhmä on tärkeä sekä hyvinvoinnin että oppimisen kannalta.

TAVOITTEET:

- Tutustua erilaisiin ryhmiin ja ryhmäilmiöihin
- Tarkastella, millaisia rooleja ryhmän jäsenillä voi olla ja millaisia rooleja itsellä on erilaisissa ryhmissä
- Pohtia, miten hyvin toimiva ryhmä muodostuu ja millainen se on

TARVIKKEET:

- Tuntirakennetta kuvaavat kortit
- Luokka loistamaan –sopimus
- Asettumiseen rauhallinen musiikki tai soitin
- Ryhmäkortit (6kpl)
- Roolikortit (10kpl) tai Roolimoniste
- Hyvin toimivassa ryhmässä –juliste
- Luokka loistamaan –vihko 2 s. 2
- Luokkahaaste: Meidän luokan yhteisvälkät -moniste

Luokka loistamaan –sopimus on hyvä olla esillä jokaisella oppitunnilla.

Tuntirakenne voidaan käydä läpi ja laittaa näkyviin kuvien avulla.

Asettuminen: Katseet kohtaavat

Harjoitus toteutetaan ilman puhetta. Asetutaan piiriin. Opettajan on hyvä olla harjoituksessa mukana. Aluksi voidaan hakea jokaiselle oma rauhallinen asento piirissä, rauhoittaa jalat, kädet ja suunnata katse hetkeksi lattiaan. Tehdään muutama rauhallinen hengitys.

Tämä harjoitus tehdään kokonaan rauhassa ja hiljaisesti. Kun soitan koshia, nosta katseesi ja katso hetki vasemmalla puolellasi olevaa henkilöä. Sitten siirrä katseesi seuraavaksi vasemmalla olevaan luokkakaveriin ja järjestyksessä eteenpäin, jokaisen kohdalla hetkeksi katseellasi pysähtyen. Jos kaksi ihmistä huomaa katsovansa toisiaan silmiin samaan aikaan, he nyökkäävät toisilleen ja vaihtavat hiljaa rauhallisesti kävellen paikkoja keskenään. Uudella paikalla aloitetaan taas vasemmalla puolella olevasta luokkakaverista ja edetään siitä järjestyksessä eteenpäin.

Lopuksi voidaan keskustella: *Miltä harjoitus tuntui? Miltä silmiin katsominen tuntui? Miksi silmiin katsominen saattaa joskus olla vaikeaa? Milloin se tuntuu helpommalta? Miltä tuntui, kun katseet kohtasivat? Miltä tuntui, jos katseet eivät kohdanneet?*

Opetus: Ryhmäilmiöt

Tänään aiheenamme on ryhmä ja siihen liittyvät asiat ja ilmiöt. Ryhmä on joukko ihmisiä, jotka kokevat kuuluvansa samaan porukkaan tietystä syystä. Ryhmän jäsen kokee kuuluvansa ryhmään silloinkin, kun se ei ole koolla. Esimerkiksi olet teidän luokkanne jäsen myös viikonloppuisin, vaikka et ole koulussa. Ryhmään kuulumisen on ihmiselle todella tärkeä tarve. Esihistoriasta saakka on ollut elintärkeää kuulua laumaan ja toimia yhdessä. Ryhmiä on monenlaisia ja monen kokoisia, esim. perhe, kaveriporukka, harrasteryhmä, koululuokka jne. Sinäkin kuulut moneen eri ryhmään. Mihin ryhmiin sinä kuulut?

Ryhmän toimivuuteen vaikuttaa moni asia eikä ryhmä ole automaattisesti toimiva tai sellainen, jossa on hyvä olla. Tiedetään, että ryhmä kehittyy tiettyjen vaiheitten kautta, kun esimerkiksi aluksi tutustutaan toisiin ja yhteiset tavat toimia alkavat muotoutua. Samalla jokainen etsii paikkaansa ryhmässä. Ryhmään muodostuu yhteisessä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa oma ilmapiiri ja toimintatavat. Voit ehkä huomata, että toimit eri tavoin erilaisissa ryhmissä tai sinusta tulee eri ryhmissä erilaisia puolia esiin. Ryhmä siis osaltaan vaikuttaa siihen, miten käyttäydymme ja olemme ryhmässä. Toisaalta ryhmäläiset itse voivat vaikuttaa siihen, millaiseksi ryhmä muodostuu ja yhdessä harjoitella toimimaan niin, että ryhmässä on hyvä olla ja toimia. Tästä puhuimmekin aivan ensimmäisellä Luokka loistamaan –tunnilla.

Voidaan ajatella, että koululuokalla on rinnakkain kaksi isoa tavoitetta. Toinen on opiskelu ja oppiminen. Toinen tavoite liittyy tunteisiin eli siihen, että luokassa on turvallista ja hyvä olla toisten kanssa. Jos näin ei ole, on hankalaa keskittyä ja oppia. Tämän takia luokassa on tärkeä ymmärtää ryhmässä vaikuttavia asioita ja harjoitella tarvittavia ryhmätaitoja.

Keskustelu: Erilaisia ryhmiä

Tarvitaan: Ryhmäkortit (6kpl)

Opettaja näyttää numerojärjestyksessä yhden ryhmäkuvan kerrallaan luokalle esimerkiksi dokumenttikameralla. Jokaisen kuvan kohdalla mietitään, millainen kuvassa oleva ryhmä on. Miten ryhmän jäsenet toimivat toistensa kanssa? Osallistuvatko kaikki ryhmän jäsenet tasapuolisesti? Miltä tuntuisi olla tällaisessa ryhmässä?

Voidaan keskustella jokaisen kortin jälkeen yhdessä tai antaa ensin pieni porinahetki lähekkäin istuville pareille/kolmikoille. Äänimerkin jälkeen kerätään ajatukset yhdessä ja opettaja voi täydentää keskustelua.

Yhteisen keskustelun taustoitukseksi opettajalle:

1. Ryhmä, jossa ei tunneta toisia ja jossa ei ole juurikaan vuorovaikutusta

Tällainen tilanne on usein uudessa, vasta aloittavassa ryhmässä, kun ryhmä alkaa muodostua. Toisia ei tunneta eikä vuorovaikutusta toisten kanssa ole syntynyt. Saatetaan olla vielä epävarmoja siitä, miten ryhmässä tulisi käyttäytyä. Olo on helposti tarkkaileva ja ehkä jännittynyt. Ehkä odotetaan, että joku alkaa johtaa toimintaa.

2. Ryhmä, jossa yksi vertaisjäsen on selkeä johtaja, joka määrittää koko ryhmää

Joskus ryhmässä on sovittu johtaja ja reilu johtaminen on usein ryhmän toiminnalle tärkeää ja myös turvaa tuovaa. Toisaalta helposti ryhmässä sopimatta, ehkä huomaamattakin, joku henkilö alkaa saada esim. enemmän mielipiteitään esille ja vaikuttaa muidenkin toimintaan ja valintoihin. Ryhmissä syntyy aina valtasuhteita ja dynamiikkaa, usein tiedostamatta. Jos joku tai jotkut alkavat määrittää koko ryhmän toimintaa, ei ryhmässä ole tasa-arvoa ja turvallisuutta. Muut eivät ehkä uskalla tuoda eriäviä mielipiteitä esille tai toimia eri tavoin ja he kokevat, ettei niillä ole merkitystä tai vaikutusta.

3. Ryhmä, jossa on muodostunut kuppikuntia

Varsinkin isoihin ryhmiin alkaa helposti syntyä alaryhmiä ja klikkejä tai kuppikuntia. Jos ryhmä on suuri tai turvaton, haetaan turvaa toisistaan pienemmissä ryhmissä. Tämä voi näkyä esimerkiksi siten, että ei suostuttaisi työskentelemään kuin vain tiettyjen tutuimpien kaverien kanssa. Ryhmän sisään saattaa alkaa syntyä erottelua meidän ja muiden välille, jolloin koko ryhmän yhteistä yhteenkuuluvuuden tunnetta on vaikea rakentaa.

Näin voisi käydä esimerkiksi ryhmän sellaisessa vaiheessa, kun tutustumisen jälkeen aletaan hakea paikkoja ja asemaa ryhmässä ja ryhmä "kuohuu".

4. Ryhmä, jossa on vahva sisäryhmä ja muut jäävät ulkopuolisiksi

Joskus ryhmään muodostuu tietty sisäporukka, johon kaikki eivät kuulu. Muut jäävät ulkopuolisiksi. Syntyy jako "meihin ja muihin". Ulkopuolelle jääneet eivät koe olevansa osa

ryhmää. Heillä ei ole vaikutusvaltaa eivätkä he pääse tasaveroisesti toimintaan tai vuorovaikutukseen mukaan. Syrjinnän ja kiusaamisen riski on suuri.

5. Ryhmä, jossa kaikki pyrkivät olemaan samanlaisia

Ryhmän tärkeä ominaisuus on yhteenkuuluvuuden tunne (koheesio). Ryhmässä vaikuttaa myös ryhmäpaine eli halu olla samanlainen muiden ryhmäläisten kanssa. Tämä voi vaikuttaa omiin mielipiteisiin, pukeutumiseen tai käytökseen. Osaltaan on tärkeää ja ryhmän kehitykseen kuuluvaa, että ryhmälle muodostuu yhteisiä tapoja toimia (normeja). Tietyssä vaiheessa ryhmän kehityksessä alun muodostumisen ja kuohunnan jälkeen korostuukin konfliktien välttäminen ja yhdenmukaisuus. Liiallinen yhteenkuuluvuuden tunne alkaa tukahduttaa sekä painostaa olemaan samanlainen kuin muut. Erilaisuuden koetaan rikkovan ryhmää.

6. Hyvin toimiva, erilaisista yksilöistä koostuva ryhmä, jossa vuorovaikutusta joustavasti kaikkien kanssa

Hyvin toimivassa ryhmässä on myönteinen ilmapiiri, yhteenkuuluvuuden tunnetta, mutta myös erilaisuuden hyväksymistä ja jokaisen arvostamista. Jokainen kokee olevansa tärkeä osa ryhmää. Tällaisessa ryhmässä on hyvä ja turvallinen olla. Pystytään keskittymään varsinaiseen tehtävään, esimerkiksi oppimiseen. Tällainen ryhmä muotoutuu usein aiempien vaiheiden kautta (muodostuminen, kuohunta, yhdenmukaisuus → toimivan työskentelyn vaihe), jos ryhmä pääsee kehittymään. On tärkeää huomata, että kaikki vaiheet ja eri ryhmäilmiöt ovat luonnollisia ja tyypillisiä kaikille ryhmille. Kaikilla ryhmillä on mahdollisuus harjoitella ryhmätaitoja ja kehittyä kohti hyvin toimivaa ryhmää.

Opetus: Roolit

Miten sinä toimit ryhmässä? Ryhmätilanteessa ryhmän jäsenille muodostuu erilaisia rooleja. Joskus nämä roolit sopivat omaan luonteeseen. Joskus joku rooli saattaa olla sellainen, mihin on ajautunut muiden ryhmän jäsenten odotusten ja toiminnan seurauksena. Rooli tarkoittaa usein sitä, miten toimii ryhmässä: onko enemmän äänessä ja johdattelee työskentelyä vai tarkkaileeko mieluummin toisten toimintaa ja tekee vaikkapa muistiinpanoja? Ryhmätyössä tarvitaan erilaisia rooleja. On tärkeää, että jokaiselle löytyy yhteistä tehtävää edistävä tapa osallistua. Näin ryhmän yhteinen tavoite, esimerkiksi ryhmätehtävä tai joukkueen onnistuminen pelissä toteutuu. On myös hyvä, että jokainen saa olla erilaisissa rooleissa eikä keneltäkään aina odoteta tietyn roolin ottamista.

Toiminta: Laita käsi sen olkapäälle, joka... -leikki

Seistään aluksi vapaassa muodostelmassa.

Kohta annan esimerkin jostain tekemisestä. Kuuntele ja mieti, kuka luokkakaveri sinulle tulee esimerkistä mieleen. Kulje hiljaa sen oppilaan luo ja laita käsi hänen olkapäälleen. Voi olla, että jonkun olkapäällä on monta kättä ja jonkun olkapäällä ei yhtään. Yritä miettiä kaikkia luokkalaisia ja mene rohkeasti sinulle mieleen tulevan luokkakaverin luo seuraamatta kavereiden valintoja.

Leikin johtaja sanoo: *Laita käsi sen olkapäälle, joka...*

(JOHTAJA)

...saa luokan toimimaan opettajan ohjeiden mukaan, jos opettaja joutuu olemaan hetken muualla.

...ohjaa ryhmätyössä ryhmäläisiä toimimaan hyödyllisesti.

(JÄRJESTELIJÄ)

...järjestelee mielellään luokkaa ja yhteisiä välineitä.

...auttaa viemään liikuntatunnilla välineet paikoilleen.

(KANNUSTAJA)

...on hyvä tsemppaamaan muita esim. liikuntatunnilla.

... osaa kehua ja sanoa ääneen, kun joku onnistuu.

(HAUSKUUTTAJA)

...osaa kertoa hyviä vitsejä.

...saa muut nauramaan yhdessä.

(VASTUUNKANTAJA)

...on hyvä huolehtimaan, että ryhmätyö tulee tehdyksi ajallaan.

...muistuttaa asioista muita.

(TEKIJÄ)

...ryhtyy reippaasti tekemään ja saa nopeasti paljon valmiiksi.

...on näppärä käsistään.

(ILMAPIIRIN RAKENTAJA)

...sovittelee tarvittaessa tilanteita.

...kohtelee kaikkia reilusti ja ystävällisesti.

(KYSEENALAISTAJA)

...pohtii asioita monelta kantilta.

...esittää kysymyksiä.

(TARKKAILIJA)

...seuraa ensin sivusta, kun nopeimmat kiiruhtavat edeltä.

...harkitsee ennen kuin toimii.

(IDEOIJA)

...jolla on paljon hyviä ideoita.

...keksii hauskaa puuhaa välitunnille tai vapaa-ajalle.

Yhteistyö: Erilaisia rooleja

Tarvitaan: Roolikortit (10 kpl) tai Roolimoniste

(JOHTAJA, JÄRJESTELIJÄ, KANNUSTAJA, HAUSKUUTTAJA, VASTUUNKANTAJA, TEKIJÄ, ILMAPIIRIN RAKENTAJA, KYSEENALAISTAJA, TARKKAILIJA, IDEOIJAJA)

Oppilaat jaetaan 3–4 henkilön ryhmiin. Taululle heijastetaan roolikuvat. Ryhmät keskustelevat yhdestä roolista kerrallaan. He keskustelevat valitsemassaan järjestyksessä niin monesta roolista kuin ennättävät. Tehtävän voi tehdä myös jakamalla ryhmille 1–2 roolikorttia, jolloin ryhmä keskustelee heille jaetuista rooleista ja lopuksi esittelee ne muille.

- 1) *Miten ihminen, jolla on tämä rooli, toimii ryhmässä?*
- 2) *Miten tämä rooli voi auttaa ryhmän toimintaa?*
- 3) *Miten tämä rooli voi vaikeuttaa ryhmän toimintaa?*

Tarvittaessa eri rooleja voi konkretisoida edellisen toimintatehtävän esimerkeillä.

Tehtävä: Minun roolini

Tarvitaan: Luokka loistamaan –vihko 2 s. 2

Pohdi ja kirjoita monisteen lappuihin, missä eri rooleissa olet elämäsi eri tilanteissa. Apuna voit käyttää monisteen kotitehtävän roolisanoja.

Kotitehtävä: Roolit perheessä

Tarvitaan: Luokka loistamaan –vihko 2 s. 2

Tehtävä sivun alalaidassa on kotitehtävä. Oppilas kirjoittaa viivalle, kuka hänen perheestään tai lähipiiristään on useimmiten kyseisessä roolissa. Tehtävän voi tehdä yhdessä perheenjäsenten kanssa tai itsenäisesti.

Luokkahaaste: Luokan yhteisvälkät

Tarvitaan: Luokan yhteisvälkät -moniste

Haasteessa sovitaan yhteisvälitunteja koko luokalle seuraaville viikoille. Keksikää esim. ryhmissä tai yhdessä ideoiden ja keskustellen näille välkille yhteinen leikki tai tehtävä.

Jos vastuu jaetaan ryhmille, voidaan yhdessä kiinnittää huomiota ryhmän toimintaan ja rooleihin. Voidaan miettiä, mitä tietoisesti nimettyjä rooleja ryhmässä tarvitaan, että tehtävä onnistuu: esim. ideoija – kaikki,

kirjuri (kirjoittaa ryhmän puolesta monisteeseen), järjestelijä (huolehtii tarvittavat välineet mukaan), leikinjohtaja (vastaa tekemisen aloittamisesta sovittuna ajankohtana, selostaa ohjeet) jne.

Tunnin koonti: Ryhmäilmiöt

Tänään olemme puhuneet siitä, millaisia ryhmiä on, miten ne muotoutuvat ja millaisia ilmiöitä kaikissa ryhmissä tapahtuu. Ryhmä vaikuttaa siihen, millainen itse olet ryhmässä. Samoin jokainen ryhmässä vaikuttaa siihen, millaiseksi ryhmä muotoutuu. Ryhmässä syntyy tarkoituksellisesti tai tiedostamatta rooleja ja yhteisiä tapoja toimia. On tärkeää tutustua muihin ryhmäläisiin ja harjoitella tekemään asioita kaikkien kanssa, jotta ryhmään syntyy turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tällöin ryhmä toimii paremmin ja siinä on hyvä olla ja oppia.

Kiitetään luokkaa yhteisestä tunnista ja nostetaan esiin joku yhteinen onnistuminen. (Esim. *Kerroitte rohkeasti omia ajatuksianne teille tutuista ryhmistä ja rooleista. Moni oli mukana keskustelussa ja toisten puheenvuoroja kuunneltiin kunnioittavasti.*) Voidaan myös pyytää oppilaita itseään sanoittamaan luokan onnistumisia tunnilla.

Asettuminen: Asettuminen kuuloaistin avulla

Tunnit lopetetaan aina yhteiseen asettumisharjoitukseen.

Ota tuolillasi hyvä asento siten, että jalkasi rauhoittuvat paikoilleen lattiaa (tai jalkatukea) vasten. Laske kätesi paikoilleen syliin tai pulpetin päälle. Jos koet turvalliseksi, voit hetkeksi sulkea silmäsi, jotta sinun on helpompi keskittyä tämän harjoituksen aikana vain kuuloaistiin. Rauhoitetaan hengitys ja sitä kautta koko keho. Hengitetään sisään ja pitkästi ulos. Toistetaan pari kertaa.

Seuraavan puolen minuutin ajan jää omaan rauhaan ja kuuntele tarkasti millaisia ääniä kuulet. Äänet voi kuulua kaukaa tai lähempää, luokasta tai luokan ulkopuolelta. Tai vaikka itsestäsi, kuten hengityksen ääni tai vatsan murina. Älä anna äänien häiritä omaa rauhaasi, voit vaan huomata ne ja siirtyä seuraavan äänen tarkkailuun. Kun harjoitus on loppumassa, soitan koshia/muun rauhallisen äänen, ja saat avata silmäsi.